

Студент 1 курсу

факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Проаналізовано ситуацію двомовності в сучасній Україні в мовному й культурно-політичному аспектах. Розглянуто явище мовленнєвої некомпетентності та суржика як процесу взаємопроникнення слів із однієї мови в іншу. Досліджено причини виникнення двомовності та виявлено наслідки такої нестабільної мовної ситуації.

Аннотация. Проанализирована ситуация двуязычия в современной Украине в языковом и культурно-политическом аспектах. Рассмотрено явление речевой некомпетентности и суржика как процесса взаимопроникновения слов из одного языка в другой. Исследованы причины возникновения двуязычия и выявлены последствия такой нестабильной языковой ситуации.

Annotation. The situation of bilingualism in modern Ukraine has been analyzed in the language and cultural and political aspects. The phenomenon of linguistic incompetence and surzhyk as a process of interpenetration of words from one language into another has been considered. The causes of bilingualism have been studied and the effects of such an unstable linguistic situation have been revealed.

Ключові слова: монокультурна асиміляція, двомовність, суржик, національна мовна свідомість.

Історична ситуація навколо України склалася так, що чи не всі українці так чи інакше зустрічалися з надзвичайно актуальною проблемою – із двомовністю. Багато хто стверджує, що знає дві мови, насправді ж до ладу не знає жодної. В Україні така ситуація є, і вона надзвичайно гостра.

Дослідженням цієї проблеми займалися В. Труб, В. Возняк, Л. Масенко, У. Вайнрайх, Л. Щербя, Ю. Шевельов, Л. Сербенська, Т. Кознарський, О. Черемська, Є. Велюньський та інші відомі науковці.

Мета статті полягає в дослідженні явища двомовності, причин його виникнення й впливу на психіку українців, а також у виявленні наслідків такої нестабільної мовної ситуації.

Масова двомовність України є наслідком тривалого процесу монокультурної асиміляції, тимчасовим перехідним етапом від української до російської одномовності. Здобуття державної незалежності призупинили цей рух, але ця непевна і хитка позиція залишається й досі, тоді як завдання збереження й зміцнення самостійності потребує рішучої зміни вектора двомовного розвитку.

Через багатовікову історію Україна проти власної волі поділена на дві частини за мовним принципом. Східна її частина використовує в повсякденному спілкуванні здебільшого російську мову, західна – спілкується виключно українською. Але, наприклад, у селах на російськомовному сході можна почути досить дивну говірку – суміш російської та української мов. Зрозуміло, що в регіонах будь-якої країни поширені діалекти, які часто досить істотно відрізняються від нормативної літературної мови, але ж то – варіанти однієї мови, а не химерна суміш двох схожих, але різних мов [1].

За даними статистики, в Україні російською мовою вдома розмовляє близько 36 % населення. Але якщо додати тих, хто користується в побуті російською та українською одночасно, то це вже буде 58 %. Додайте до цього ще й суржик чи російсько-український діалект, який не визнають за окрему мову. Якщо врахувати мову культури, де переважає російська, можна припустити, що мова Пушкіна присутня в житті більшості українців.

Одним із наслідків явища двомовності є втрата особистістю національної самосвідомості, роздвоєння внутрішнього світу мовця. На думку дослідника Т. Возняка "... повного забуття старого і виходження в нове немає. Людина надовго, а зазвичай, назавжди залишається в певному "між". Цей стан далекий від ідеалу і є станом розщепленості" [2].

На відміну від індивідуальної двомовності, яка властива мовній поведінці окремих індивідів, двомовність у загальнонаціональному спілкуванні в межах однієї держави є надлишковим і неприродним явищем. "Немає двомовних народів, – пише польський дослідник Єжи Велюньський, – так, як немає дитини, у якої було б дві біологічні матері. Раніше існування явища двомовності означало, що один народ асимілює інший ... Існування цього явища в наш час не можна означати нічого іншого і, звичайно, нічого іншого не означає: мета залишається тією ж, засоби її досягнення інші, у цьому вся різниця..." [3].

Вивчаючи суржик, змішану мову, в якій використовується велика кількість російської лексики у фонетичному українському оформленні, деякі дослідники спрощують проблему й певними твердженнями заохочують білінгвізм. Скажімо, мовознавець В. Труб вважає суржик виявом "низького культурно-освітнього рівня" і відносить його до просторіччя [4]. Але в повсякденному житті люди часто зустрічаються випадки масової мовної некомпетентності, притаманної викладачам університетів, лікарям, політикам. Автор вводить також поняття "повноцінного білінгва" надлюдини, яка має "блискавично реагувати на кожну зміну комунікативної ситуації і при цьому легко переходити з однієї мови на іншу, часто навіть не помічаючи цього переходу" [4].

Харківський філософ Т. Возняк, який є чи не єдиним представником сучасної гуманітарної еліти, хто торкнувся проблеми суржика чи російсько-українського діалекту, що виникає внаслідок такої незбалансованої мовної ситуації, у

контексті конкретного людського існування: "... ми не можемо не бачити того, що суржикові варіанти стали мовою для мільйонів людей, і ми повинні ставитися до них серйозно, бо, судячи з усього, матимемо з ними справу ще дуже довго... Принаймні навіть з суто гуманних міркувань ми не маємо права відмахуватися від них і не бачити за ними проблем мільйонів людей, їх іншого, в чомусь, можливо, збідненого, але для багатьох актуального і, можливо, єдиного світу. У суржиках українська мова, попри те, що вона не є такою далекою від російської, теж приховано існує, хоч багатьом і, можливо, справедливо, здається, що лише «животі» [5]. Людині, яка розмовляє суржиком, позбавитися російського мовного елемента дуже важко, адже для цього треба принаймні перебудувати свій звичний мовний світ і увійти в інший, а це завжди болісно, тому що змінити власний мовний світ – це самому до певної міри змінитися. Миттєве виправлення мовного світу можливе в осіб з розвинутими лінгвістичними здібностями, у тих, хто володіє ментальною гнучкістю, а також неабияким філологічним даром. Але такі особи не становлять більшості, а тому, і на цьому треба наголосити, лінгводидактичні принципи викорінення суржикової (російсько-українського діалекту) мови повинні бути якомога коректнішими.

Отже, проблема двомовності є складною і неоднозначною в Україні, а тому вимагає вдумливого ґрунтовного опрацювання. У першу чергу, це стосується проблем штучного зближення української мови з російською, опрацювання шляхів розвитку української мови, її природного звучання й побудови. Лише рішучі дії уряду й певні зміни у свідомості людей можуть поставити крапку в питанні двомовності в Україні. Але для цього необхідний певний час, зусилля політиків й соціолінгвістів.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Л і т е р а т у р а: 1. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / Г. В. Зимовець ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К., 1997. – 243 с. 2. Возняк Т. Відродження іврити та української. Онтологічні підстави та наслідки / Т. Возняк // Сучасність. – 1992. – № 8. – С. 107–112. 3. Карашук Г. Амбівалентність і білінгвізм українсько-польського пограниччя (на прикладі Волині) / Г. Карашук // Державність української мови і мовний досвід світу : матеріали міжнародної конференції. – К., 2000. – С. 23–38. 4. Труб В. Явище "суржик" як форма просторіччя в ситуації двомовності / В. Труб // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 46–58. 5. Возняк Т. Тексти та переклади / Т. Возняк. – К. ; Х. : Фоліо, 1998. – С. 345–360. 6. Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б. М. Ажнюк. – К. : Рідна мова, 1999. – 452 с.